

تأثیرات ایمان در تربیت نسل تمدن ساز اسلامی

حکیمه طاهری^۱

۱- سطح دو، مدرسه علمیه الزهرا سلام الله علیها اراک، سال تحصیلی ۱۴۰۰ - ۱۴۰۱.

چکیده

نسل تمدن‌ساز اسلامی، تجلی آثار ایمان است. از آثار ایمان به خداوند در تربیت نسل تمدن‌ساز اسلامی، اعتقاد به سعادت رسیدن و کمال است. کمال و سعادت می‌تواند فردی یا اجتماعی باشد، شاید در بین مؤمنان آثار فردی ایمان در زندگی مورد بحث بوده باشد؛ چون اکثریت افراد به این مسئله توجه دارند، اما یکی از مسائلی که در بین افراد به ویژه مسلمانان مخفی مانده است، آثار تربیتی است که ایمان در اجتماع به جای می‌گذارد. از این‌رو مقاله‌ی حاضر که به شیوه‌ی توصیفی - تحلیلی و بر مبنای کتب و نظریات بزرگان دین گردآوری شده است، می‌کوشد با استفاده از کتب و مقالات و نظریات گران‌سنگ علماء اهمیت و ضرورت توجه به ایمان، به خصوص در زمینه‌ی مسائل فردی و اجتماعی را تبیین نماید. این مقاله تأکید بر ایمان به عنوان عامل کمال در اعمال و رفتار فردی و اجتماعی دارد. ایمان، تربیت نسل تمدن‌ساز در گستره لغت و اصطلاح مفهوم‌شناسی شده است. و اشاراتی به پیامدهای تربیتی ایمان دارد. تأثیر ایمان در زندگی فردی نزول آرامش و اطمینان بر قلب، امیدواری نسل تمدن‌ساز و صعه صدر و استقامت و ایثار و فداکاری نسل تمدن‌ساز است. و اشاره به آثار تربیتی ایمان در اجتماع از جمله اتحاد و اتفاق و همبستگی و وفای به عهد و انضباط و نظم‌پذیری، عدالت و امنیت اجتماعی دارد.

واژگان کلیدی: ایمان، تربیت، تربیت نسل تمدن‌ساز، پیامدهای تربیتی.

مقدمه

ایمان به عنوان هدف تمامی ادیان آسمانی رکن اساسی در رساندن انسان به سعادت است. بنابراین یکی از مهم‌ترین مسائل در آموزه‌های دینی مسئله ایمان است. انسان دغدغه‌ای دیرپاتر از دستیابی به سعادت ندارد و ایمان، راه دستیابی به آن است. پیمودن مسیر سعادت، در گرو تجربه ایمان و حیات ایمانی است نه سخن گفتن از ایمان. ایمان از مؤلفه‌های اساسی ادیان الهی است. در دین اسلام نیز این مفهوم و مفاهیم هم خانواده آن بخش قابل توجهی از متون دینی را به خود اختصاص داده‌اند.

در این میان، نهاد تعلیم و تربیت نهادی پایه‌ای است و یکی از وظایف مهم آن در جوامع ارزشی، هدایت انسان به هستی متعالی (حیات طیبه) است. از همین‌روست که تعلیم و تربیت، رسالت اصلی پیامبران و هدف اصلی ظهور و حکومت حضرت مهدی موعود (عج) معرفی شده است. مسیری که تعلیم و تربیت اسلامی در آن قرار دارد بازگشت به تعلیمات، دعوت‌ها و هدایت‌های پیامبران الهی و امامان معصوم (علیهم السلام) است تا در پرتو هدایت‌های آنان، انسان از جهل و نادانی‌های مکاتب بشری رهایی یابد و راه منطبق با فطرت را بازشناسی کرده و مسیر تکامل را هموار سازد. نسلی با این تربیت است که زمینه‌ساز تمدن نوین اسلامی است.

ضرورت و اهمیت پرداختن به این موضوع زمانی مشخص می‌شود که بدانیم، مسأله‌ای که امروزه با آن مواجه هستیم؛ وجود تربیت‌های مبتنی بر پندار و توهم و دور از ایمان است که هدفی جز دعوت به پندارگرایی و فرو رفتن در لهو و لعب و خوش‌گذرانی ندارد. و در حقیقت سرابی بیش نیست. شیوه تربیتی که افراد هنجارهای جامعه را بی‌چون و چرا بپذیرند و به تربیت معنوی و روحی انسان بی‌توجه است در نتیجه افراد پرورش یافته این مکتب افرادی بی- بصیرت و منحصر در مادیات افرادی به دور از حس آرامش و مسئولیت‌پذیری و دور از خداوند و فطرت ذاتی بنده‌ی هواهای نفسانی هستند. این افراد جامعه‌ای می‌سازند که از مسیر اصلی‌اش منحرف شده است و به سعادت دنیوی و اخروی و حتی سعادت فردی و اجتماعی دست پیدا نخواهد کرد.

پیشینه‌ی پژوهشی این مقاله، مقالات و پژوهش‌های با این عنوان هستند جایگاه مفهوم ایمان در تربیت اسلامی، تربیت زمینه‌ساز تمدن نوین اسلامی با تأکید بر اندیشه مقام معظم رهبری، بازآفرینی تمدن اسلامی در پرتو پایه‌های چهارگانه ایمان، رسالت جوانان در شکل‌گیری تمدن

نوین اسلامی است اما در کنار کتاب‌ها و مقاله‌های فراوانی که درباره ایمان نظری نگاشته شده-
اند وجه الامتیاز این پژوهش در این است که تأثیرات عمده ایمان را در رفتار انسان در حوزه-
های متفاوت فردی و اجتماعی بررسی می‌کند بر خلاف پژوهش‌های دیگر که تنها به مفهوم
ایمان و تربیت می‌پردازند و با داستان‌هایی بستر رویش نهال ایمان را فراهم می‌آورد این پژوهش
با روش توصیفی – تحلیلی با هدف زمینه‌سازی در راستای ایجاد مدینه فاضله که همان تمدن
نوین اسلامی است نوشته شده است و می‌خواهد ایمان و تأثیرات آن از جمله نزول آرامش و
اطمینان بر قلب، امیدواری در نسل، صعه صدر و استقامت و ایثار و فداکاری در نیل به هدف،
اتحاد و اتفاق و همبستگی، وفای به عهد، انضباط و نظم‌پذیری، عدالت و امنیت اجتماعی را در
تربیت جوانان تجلی بخشد و آنان را آماده تمدن‌سازی کند.

۱- مفهوم‌شناسی واژگان موضوع تحقیق

۱-۱- ایمان در گستره لغت و اصطلاح

درباره معنای ایمان در لغت عرب اختلاف نظر فراوانی وجود ندارد. ابن منظور در لسان العرب اینگونه بیان می‌کند:

۱) ایمان از ریشه «امن» به معنای مخالف ترس به کار برده شده است؛

۲) «امانت» و «امان» را به معنای ضد خیانت به کار برده است؛

۳) «ایمان» را به معنای ضد کفر به کار برده؛

۴) باز هم «ایمان» را به معنای تصدیق، ضد تکذیب به کار برده است.^۱

«ایمان» ورود حقیقی به امانتی است که خداوند به انسان واگذار کرده است، چون آن را با زبان و قلبش تصدیق کند، امانت الهی را ادا کرده، در نتیجه چنین شخصی «مؤمن» است.^۲

اگر کسی به جمله مقدس «لا اله الا الله» و «محمد رسول الله» اعتقاد و ایمان داشته باشد و این اعتقاد و ایمان در قلبش ثابت و استوار بماند، به طوری که اعمالش آن باور درونی را تصدیق گرداند مؤمن است. «لَا إِيمَانَ مَأْوَكَ فِي الْقُلُوبِ...»^۳؛ ایمان آن چیزی است که ثابت و استوار در قلب باشد. و آن چیز، چیزی جز اعتقاد و باور بر توحید و یگانگی خداوند نیست.

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ...»^۴ (ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به خدا و پیامبر او بگروید...) در آیات فراوانی خداوند از آدمی خواسته که خود را به زیور ایمان بیاراید تا به وادی نور و سرور در آید. ایمان گوهری است که نفس وجود آن در دستان آدمی، مایه مباحثات و ارزشمند است. با این حال، اگر صاحب گوهر، بیشتر آن را بشناسد، ارج و منزلت آن و نیز احساس تعلق آدمی به آن افزون‌تر خواهد شد. ایمان نهالی است که در زمین دل آدمی می‌روید

۱ - محمد، ابن منظور انصاری، لسان العرب، ج ۱۳، ص ۲۱.

۲ - محمدحسین، طباطبایی، اسلام و اجتماع، ج ۱۶، ص ۳۴۸.

۳ - محمدباقر، مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۰۸.

۴ - نساء: ۱۳۶.

در نهایت، «اسلام سعادت زندگی واقعی یعنی زندگی اخروی بشر را جز با مکارم اخلاق و طهارت نفس از همه رذایل، تأمین شدنی نمی‌داند و به حد کمال و تمام رسیدن این مکارم را وقتی ممکن می‌داند که بشر دارای زندگی اجتماعی صالح باشد، و دارای حیاتی باشد که بر بندگی خدای سبحان و خضوع در برابر مقتضیات ربوبیت خدای تعالی و بر معامله بشر بر اساس عدالت اجتماعی، متکی باشد»^۱ و این زندگی اجتماعی صالح زمانی قابل دسترسی است که هر کس به حق خود قانع بوده، از زیاده‌خواهی و ظلم به دیگران پرهیزد و هیچ عاملی مانند ایمان نمی‌تواند جلوی زیاده‌خواهی‌ها و سرکشی انسان را بگیرد.

۱- همان، ص ۱۷۲.

نتیجه‌گیری

همان طور که گفته شد این پژوهش در پی پاسخ به یک پرسش اساسی نوشته شده است و آن هم تأثیرات ایمان در تربیت نسل تمدن‌ساز بود و در مفهوم‌شناسی به بررسی ایمان، تربیت، نسل تمدن‌ساز پرداخته شد و به آثار تربیتی ایمان در زندگی فردی انسان از جمله نزول آرامش و اطمینان بر قلب در پرتو ایمان تأثیر ایمان در امیدواری نسل تمدن‌ساز، تأثیر ایمان در صعه صدر و استقامت نسل و تأثیر ایمان در ایثار و فداکاری در نیل به هدف پرداخته شد و از جمله آثار تربیتی ایمان که در زندگی اجتماعی انسان به آن‌ها اشاره شد اتحاد و اتفاق و همبستگی، وفای به عهد، انضباط و نظم‌پذیری و عدالت و امنیت اجتماعی بود و نتایجی که از این پژوهش حاصل شده است این است که:

- تنها راه دستیابی به آرامش و درمان آلام روحی و تسکین روح ناآرام انسان تنها داروی شفابخش که انسان را در برابر اضطراب و دلهره و طوفان حوادث به ساحل آرامش می‌رساند «ایمان» است.
- تنها با ایمان است که می‌توان در مقابل مشکلات ایستاد و ناامید نشد از سرگردانی‌ها و حیرانی‌ها با قلبی مطمئن در راه رسیدن به هدف تلاش کرد.
- استرجاج، صعه صدر و استقامت در برابر انواع بلاها و امتحانات و سختی‌های دنیا تنها با ایمان حاصل می‌شود.
- انسان با علاقه‌ی ایمان چنان غرق در جمال و جلال محبوب و هدف می‌شود که دیوانه‌وار همه‌ی شئون خود را فدای هدف می‌کند ایثار و فداکاری در نیل به هدف از گذرگاه ایمان حاصل می‌شود.
- ایمان افراد را مانند اعضای یک بدن به وحدت فکری و عقیده‌ای به همبستگی و اتحاد می‌رساند و تمام ایده‌ها را به ایده‌ی واحد مبدل می‌کند.
- در سایه ایمان به خداوند است که روحیه تعهد در انسان پرورش می‌یابد.
- آن سرچشمه‌ای که افراد را به انضباط اجتماعی می‌رساند تنها عنصر «ایمان» است.
- تنها از رهگذر ایمان است که هر کس به حق خودش که لایق و شایسته آن است می‌رسد و ظلمی صورت نمی‌گیرد هیچ عاملی مانند ایمان نمی‌تواند جلوی زیاده‌خواهی‌ها و سرکشی‌های انسان را بگیرد و عدالت و امنیت اجتماعی را برقرار کند.

این پژوهش به بررسی و معرفی تأثیرات ایمان در حوزه زندگی فردی و اجتماعی پرداخته است مسئله‌ای که در دیگر پژوهش‌ها وجود ندارد و یا کمتر به آن پرداخته شده است که ضرورت پرداختن به آن‌ها و توجه بیشتر به این مسئله پیامدهای مثبت زیادی در روابط انسانی و نوع زندگی انسان دارد به صورتی که شکی در آن نیست روشن می‌شود که تقویت ایمان به خداوند متعال عامل مهمی است که باعث می‌شود انسان‌ها مجهز به یک نیروی درونی شوند که در هنگام خطا و اشتباه آن‌ها را متذکر شود. اگر بتوان این اعتقادات را در افراد درونی کرد، خود به عنوان یک پلیس درونی افراد را به مراقبت بر اعمال و رفتار، هم از نظر اجتماعی و هم فردی، وادار می‌کند و باعث پیش‌گیری از بسیاری مفاسد و جنایات‌ها خواهد شد پیشنهاد می‌شود که جامعه‌ی علمی سعی در تربیت پرورش انسان‌هایی متفکر داشته باشد نه انسان‌های مطلع چرا که تفکر می‌تواند انسان را به سمت ایمان سوق دهد و زمینه‌ی ساخت مدینه‌ی فاضله را فراهم کند اما اطلاعات بی‌شمار و بی‌هدف نتیجه‌ای جز سرگردانی، خط فکری متزلزل و اعتماد بیش از اندازه به خود به بار نخواهد آورد.

منابع

- ۱- قرآن کریم، ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای، قم: بضعه الرسول، چاپ ششم، ۱۳۸۵.
- ۲- نهج البلاغه، ترجمه‌ی محمد دشتی، تهران: پیام عدالت، چاپ دهم، ۱۳۸۸.
- ۳- امین‌زاده، محمدرضا، فرهنگ تعلیم و تربیت اسلامی، تهران: موسسه در راه حق، ۱۳۷۶.
- ۴- ابن منظور انصاری، محمد، لسان العرب، دارصادر.
- ۵- ابن هشام، ابومحمد عبدالملک، سیره نبوی، دارالمعرفه.
- ۶- بابایی خورزوقی، علی، گام دوم انقلاب شکوهمند اسلامی (خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی)، اصفهان: نشر دارخوین، ۱۳۹۹.
- ۷- پورفلاح‌تی، محمدرضا، تجلی ایمان در رفتار فردی و اجتماعی جوانان، قم: صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۰.
- ۸- داوودی، محمد و حسینی‌زاده، علی، سیره تربیتی پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و اهل بیت (علیهم السلام)، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ دهم، ۱۳۹۷.
- ۹- سبحانی، جعفر، ایمان و آثار سازنده آن، قم: موسسه امام صادق (علیه السلام)، چاپ دوم، ۱۳۸۴.
- ۱۰- _____، نظام اخلاقی اسلام، قم: موسسه بوستان کتاب، چاپ دهم، ۱۳۸۸.
- ۱۱- طباطبایی، محمدحسین، آموزش دین، گردآوری: مهدی آیت اللهی، قم: جهان‌آرا، ۱۳۵۶.
- ۱۲- _____، اسلام و اجتماع، قم: پیام اسلام، ۱۳۴۸.
- ۱۳- _____، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه‌ی: محمدباقر موسوی همدانی، قم: جامعه‌ی مدرسین، ۱۳۷۴.
- ۱۴- قمی، شیخ عباس، سفینه البحار، دارالاسوه.
- ۱۵- مطهری، مرتضی، توحید، موسسه انتشارات صدرا، ۱۳۸۷.
- ۱۶- _____، بیست گفتار، موسسه انتشارات صدرا، ۱۳۹۶.
- ۱۷- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۱۰ و ۷، نرم افزار جامع صفات.
- ۱۸- محمدی ری شهری، محمد، منتخب میزان الحکمه، قم: دارالحديث، چاپ هفتم، ۱۳۸۶.

- ۱۹- معین، محمد، فرهنگ معین، تهران: زرین، نگارستان کتاب، ۱۳۸۲.
- ۲۰- کاهه، احمد، مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی، تهران: گلپونه، ۱۳۸۴.
- ۲۱- Khamenei.ir